

ADATOK AZ IZRAELITA BÁBAASSZONYOK KERESZTELÉSI ASSZISZTENCIÁJÁNAK KÉRDÉSÉHEZ¹

Magyarországon a 19. század elején a vidéki közösségek lélekszáma igen eltérő volt. Ennek oka, hogy a zsidóság többnyire földesúri telepítéséként haszonbérlettel foglalkozott. A közösségek lélekszáma így elsősorban külső gazdasági tényezőktől függött. Nem volt ritka a nagyobb közösségtől távol élő haszonbérelő sem. A kis létszámú helyben élő zsidóság gyakran sajátos együttélési gyakorlatok kialakítására kényszerült a kereszteni szomszédokkal. A zsidó közösségi élet intézményesülésének alapvető kívánalmi között egy temetkezési egylet (Chevra Kadisa), az elérhető közelségben élő zsidó bábaasszony és a rabbi megléte említhető.

A kisebb Communitas Judeorumok bábaasszonyai – megélhetési okok miatt – nem zárkoztak saját közösségük keretei közé, és katolikus asszonyok születésénél is vállaltak segédkezést. Jelen tanulmányom a zsidó szülésznek kereszttelési asszisztenciájával, a templomba lépés jogával és a szükségkereszttel kapcsolatos kérdéseket veszi számba egy olyan település példáján, ahol a római katolikusok aránya a vizsgált időszakban (19. század) 98–99% körül mozgott. Fő kérdéseink tehát: miként próbáltak a zsidó szülésznek megfelelni a katolikus hagyományokban gyökerező népi szokásjog, valamint az állam és egyház sajátos, olykor egymásnak ellentmondó elvárásainak? Milyen kompromisszumok születhettek a hagyomány, a vallások szabta keretek és a megélhetési kényszer határmezsgyéjén?

A csongrádi zsidó hitközség 19. századi története egy dinamikusan fejlődő réteggözösség képét tárja elénk, mely mindössze száz év alatt jelentős politikai és gazdasági befolyásra tett szert a térségben. 1785-ben a 6988 lelket számláló Csongrád mezővárosát – 61 tési reformátust kivéve – egytől egyik római katolikusok lakták.² Az első izraelita családok valamikor az 1790-es évek tájékán érkeztek a településre. Az 1808/09. évi türelmi adó jegyzék szerint Csongrádon 4 zsidó család élt, míg a hitközségi tagok száma az egész megyét tekintve mindösszesen 32 főt tett ki.³ Füzesi Péter a 19. század második évtizedében hat családról tesz említést.⁴ A csekély lélekszám nem vetett gátat a Chevra Kadisa korai megalapításának (1806).⁵

¹ A kutatás az OTKA NK 81502 pályázat támogatásával valósult meg. A szerző az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport tagja.

² A külterületi lakosokat és a kisebb környező településeket (Csany, Felgyő Tés, Fehértó, Ellés) is beleszámolva. Lásd DUDÁS 1999. 26.

³ Köszönettel tartozom Majzik Zsannetnek, hogy szakdolgozatát rendelkezésemre bocsátotta. Lásd MAJZIK 2009. (kézirat).

⁴ Csemegi Károly Könyvtár és Tari László Múzeum, Néprajzi Adattár (Továbbiakban: CsKK TLM NA) 67-2008; FÜZESI 1960. 189.

⁵ UJVÁRY 1929. 184.

1828-ra a csongrádi lakosok száma majdnem megkétszereződött (11.319 fő). Ekkor a kimutatásokban 25 zsidó, két görögkeleti és egy evangélikus családot tüntettek fel.⁶ Tíz évvel később a türelmi adót fizető családok száma még mindig csak 24 volt.⁷ Míg a szomszédos Szentesen azt is megtiltották a zsidóknak, hogy a város belterületén házat vásároljanak, Csongrád tucatjával fogadta be azokat a vándorló zsidó családokat, kik 1848-ban a Nyitra megyei Űrményről felkerekedve kerestek új lakhelyet maguknak. Az ily módon felzaporodott csongrádi izraelita hitközség ekkor rendszeresítette az anyakönyvvezetést, közgyűléseiken pedig jegyzőkönyvet vezettek.⁸

A kiegyezést követő években jelentős létszámbeli növekedés volt tapasztalható. A Csongrád belterületén élő 16.772 római katolikus mellett 517 zsidó, 56 ágostai, 9 helvét és 2 görög katolikus lelket vett számba a csongrádi plébános.⁹

Az első csongrádi rabbi neve 1860 táján bukkan fel a forrásokban. Ekkorra már befejezték az impozáns zsinagóga építését (1854) mely a mai Csemegi Károly utca 7. lakóház helyén állt.¹⁰ Az arányaiban még mindig csekély számú izraelita közösség igyekezett hatékonyan betagozódni a „katolikus tengerbe”: tiszteletben tartották a katolikus szokásokat, sajátos módon meg is tartották az ünnepeket. Erről a törekvésről tanúskodik egy 1862-ből fennmaradt újsághír mely a föltámadás napi körmenetről számol be: „Harminc zászlót, tíz keresztet, a Szent Szűz szobrát, s a koronátársulat jelvényét vitték a körmenetekben. Tarackok durrogtak, a templom körüli köz és magánházakat, még az izraelitákét is kivilágították.”¹¹ A csongrádi zsidók többsége kiskereskedelem-ből kereste kenyerét, ám sikeres jogtudor, újságíró, orvos, mérnök, ügyvéd és jegyző is került ki közülük. A polgári egyesületek közt igen korán ott találjuk az Izraelita Nőegyletet (1876).

A 19. század első felében már történnek utalások zsidó bábaasszony jelenlétére a településen. Mivel a maréknyi zsidó hitközség képtelen volt megélhetést biztosítani szülésznőjének, az izraelita bába – miután a plébános kioktatta a szükségkereszteléssel kapcsolatos tudnivalókról – katolikus asszonyoknak is felajánlotta szolgálatait. Ebből a korszakból egyedül Böhm Rozáliát ismerjük név szerint,¹² aki diplomával rendelkező, „hites izsraélita bába-mesternének” vallotta magát. Böhm Rozália rövid idő alatt népszerűvé

⁶ BARTA 1980. 198.

⁷ Dudás Lajos adataira hivatkozik: MAJZIK 2009. (kézirat).

⁸ GÁT 2006. 152.

⁹ Nagyboldogasszony Plébániahivatal Irattára, Csongrád (Továbbiakban: NPI) Historia Domus I. kötet, 113. oldal.

¹⁰ Az 1860–70-es években Nobel József, Hilbrun Jakab majd Weisz Lázár volt a csongrádi rabbinátus lelki vezetője. A század végén kiemelkedő jelentőségű Büchler Márton főrabbi alakja.

¹¹ *Idők Tanúja* 1862. április 23.

¹² A levélben homályos utalást találunk arra vonatkozóan, hogy az egyik valamikori csongrádi plébános Böhm Rozália elődjét Hódmezővásárhelyre költöztette, mikor az a plébános engedélye nélkül a sekrestyébe lépett. Böhm asszony továbbá azt állította, hogy Jancsovics közvetlen elődje, Szabó plébános nem szabott neki efféle korlátokat. Így a bába elmondása alapján az a „valamikori plébános” csakis Mátyus János (1804–1825) vagy Kanyó András (1781–1802) lehet. Ez viszont azt jelenti, hogy Csongrádon már az 1820-as évek előtt élt izraelita szülésznő. Ld. még: SZENTI 1998. 542.

vált Csongrádon annak ellenére, hogy két „hivatalos” városi alkalmazottal és számtalan parasztbábéval konkurált.

Böhm Rozália 1841-ben keletkezett levelében arról panaszkodik a váci megyéspüspöknek, hogy a frissen hivatalába lépett Jancsovics József csongrádi plébános nem hajlandó beengedni őt a templomba. Böhm asszony kérése, hogy a régi szokáshoz híuen továbbra is jelen lehessen a kezei közt született gyermekek keresztelőjén és az asszonyavatásokon. Levele arról tanúskodik, hogy vallásbéli különbségek idáig nem okoztak gondot, hisz a csongrádi asszonyok ugyanolyan szívesen vonultak asszonyavatásra az izraelita bábéval, mint a katolikus szülésznővel.¹³ Böhm Rozália további sérelme, hogy a nevezett plébános nem csak megtiltotta számára a templomba lépést, de megkísérelte rábírní arra, hogy katolikus szülők végveszedelemben lévő gyermekét – izraelita létére – szükségkeresztelésben részesítse. A problémakör megértéséhez rövid kitekintést kell tennünk a szükségkeresztelés megítéléséről és jelentőségéről.

A katolikus egyház megkülönböztetett figyelemmel kezeli az első szentséget, mely a *communio sacrum* tagjává avatja és a szentelt vízben megnyilvánuló krisztusi szeretet erejéből megtisztítja az ősbűn terhétől sötétlő lelket. Mivel ettől a kegyelemtől a haldokló kiseddek sem foszthatók meg, a katolikus egyház meghatározott feltételek mellett¹⁴ a korai időktől kezdve jóváhagyta és szorgalmazta a szükségkeresztelés gyakorlatát.¹⁵ Mivel a szükségkeresztelés nélkülözi az előírt kísérő szertartásokat, dogmatikailag külső szolgálatnak tekinthető, így érvényessége független a kiszolgáló személyétől: lehet más vallású, zsidó vagy akár pogány is. „Az előírt forma betartása és az egyház szándékaival egyezés” mellett szükséges egy tanú jelenléte, aki

¹³ „Vallásom tekintetéből a honni uralkodó Keresztény Katholika Hitnek nemtsak senkit nem idegenítő, de mindenkit inkább magához édesgetni törekvő szelidséget, követőibe öntött mindenek eránt vallás különbség nélküli szeretet eránt eddigi csalhatatlan hiedelmem, és nem kis örömmel mindenkor, és mindenütt érzett tapasztalásom (stb.)” Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Acta Parochiarum – Csongrád (Továbbiakban VPL APar. – Cs.) 1841. június 31. Böhm Rozália bábaasszony levele.

¹⁴ Rác Sámuel 1794-ben kiadott könyvében ekképpen összegezte a *baptismus necessitatis* érvényességének feltételeit: „1-ször. Keresztény módra kívánnyon keresztelni. 2-szor. A gyermeket természetes vízzel keresztelje. 3-szor. A víznek öntése alatt mondja: Én keresztellek téged Atyának, Fiúnak, és Szent Léleknek Nevében. 4.-szer. Hogy ezen szavakból egy se maradjon ki.” Ennek módjáról a plébános oktatta ki a bábaasszonyokat. Egy 1796-ban keletkezett egri főpásztori levélben a püspök egyenesen a bábaasszonyok lelki üdvét félti, amikor a szentség kiszolgáltatásának oktatására szólítja fel papjait: „Hogy tehát a Bábák valaha Isten Széke előtt kemény számadásra ne húzassanak a végett, ha az ő tudatlanságuk miatt valamely halhatatlan lelkű teremtése az Istennek örökre elveszne, szoroson intyük, hogy ezen Fő Pásztori Rendelésünkhöz magokat tökéletesen alkalmaztassák.” Mihályfi Ákos még az 1920-as években is hangsúlyozta a lelkipásztorok azirányú felelősségét, vagyis hogy a szülésznők tisztában legyenek a szükségkeresztelés helyes formájával. DEÁKY 1996. 94; DEÁKY–KRÁSZ 2005. 279; MIHÁLYFI 1926. 47.

¹⁵ „A nép bízik Isten irgalmasságában, tehát nehezen tudja elképzelni, hogy halva született, vagy keresztetlenül elhalt gyermek elkárhozzék, elessék Istennek színe látásától. E szegény lelkek is sóvárognak a megváltás után, ezért nekik is kiszolgáltatják bizonyos körülmények között a keresztiséget, még pedig a János-keresztiség formájában. Eredete ismeretlen. [...] Aki éjszakának vadján az idétlen siránkozó lelkével találkozik, annak meg kell őt keresztelni.” BÁLINT 1943. 210.

a későbbiekben igazolni tudja a keresztség megtörténtét.¹⁶ A száraz-, bába-, házi-, vagy János keresztségnek is nevezett rövid szertartás paphiányos történelmi időkben, nehezen megközelíthető helyeken (tanya, hegyvidék, téli időszakban) volt különösen gyakori. Az elvégzés helyes módjáról a helyi plébános oktatta ki és eskette fel a bábaasszonyokat. Ha a gyermek életben maradt, a keresztszülők kötelesek voltak a pap elé járulni, aki krizmával véglegesítette a gyermeket a szentségben. A *Rituale Strigoniense* (1625) és a Pázmány-féle nagyszombati zsinat (1629) is megerősítette, hogy háznál kereszteni csak végszükség esetén lehet.¹⁷

Mária Terézia 1731-ben hozott rendelete, mely szerint halálos veszedelemben az anyaméhben lévő magzat¹⁸ és nem katolikus szülők gyermeke is megkeresztelendő, heves tiltakozást váltott ki protestáns és zsidó körökben. Az erőszakos elkeresztelések feszültséggel terhes kora volt ez, melynek hivatalosan II. József véget vetett 1762-ben. A tilalom azonban még évtizedekkel később is megerősítésre szorult.

Mária Terézia rendelkezése végzetesen megtépázta a katolikus bábákba vetett bizalmat az izraelita közösségekben. A kényszer szülte elzárkózás következményeként gyakran olyan zsidó asszonyok vezették le a szüleseket, akik nem rendelkeztek a kellő elméleti tudással, viszont tisztában voltak a vallás szabta rituális kötelemekkel. Ezen kívánt változtatni II. József, amikor 1787-ben rendeletileg utasította a bábaképző intézeteket az arra alkalmas zsidó tanoncnők felvételére. Deáky Zita megállapításával élve: „a rendelet lehetővé tette azt is, hogy a hitközségek, a kisebb-nagyobb zsidó közösségek saját bábát taníttathattak és alkalmazhattak, ezáltal a szüléshez, születéshez fűződő szokásaikat, rítusaikat zavartalanul gyakorolhatták, és a kor színvonalán gondoskodhattak az egészségügyi ellátásról az anya és a gyermek körül.”¹⁹ Feltehetően a csongrádi Böhm Rozália egy ilyen intézetben szerezte diplomáját valamikor az 1810-1820-as években.

Ugyan Jancsovics József plébános Böhm Rozáliát eltiltotta a keresztelési asszisztenciától, megkövetelte, hogy az előírt módon bábakeresztségben részesítse az életképtelennek látszó katolikus gyermekeket. Miután a bába elutasította a felszólítást („Nem keresztelhetek, mivel nem hiszem a keresztséget”) a plébános konverzációra bízta, melyet Böhm asszony önérzetesen megtagadott.²⁰ A szóváltást követően a plébános haragjában azt is megtiltotta, hogy Böhm asszony a továbbiakban jelen legyen a kereszteni nők szülésé-

¹⁶ Lásd. MIHÁLYFI 1926. 46.

¹⁷ BÁRTH 2005. 148.

¹⁸ Az intrauterin keresztelésre vonatkozó rendelet gyakorlati alkalmazásáról változatos források tanúskodnak. 1870-ben a maklári anyakönyvben olvashatjuk, hogy Kovács József és Sütő Rozál István nevű gyermeke „az anyja méhében a bába által kereszteltetett, időtlen lévén csak egy órát élt.” Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára (Továbbiakban: MNL HML) IV-416. 228. Maklár – Anyakönyv. Bejegyzés kelte: 1870. augusztus 17. Bálint Barbara csongrádi asszony szülés közben életét veszítette, így Fekete Farkas leánya „in momento expiravit” (sic!) a méhben rekedt magzatot megkeresztelte. NPI Születési anyakönyv, 1783. augusztus 9.

¹⁹ DEÁKY 1996. 97.

²⁰ VPL APar. – Cs. 1841. június 31. Böhm Rozália bábaasszony levele.

nél. A büntetés komolyságát hangsúlyozva nem késlekedett a templomban is kihirdetni a szentenciát.²¹

A plébános döntése Böhm asszonyra nézve a hivatalvesztéssel volt egyenértékű. A hitű katolikus parasztasszonyok ugyanis csak a szentségi asszisztenciával együtt tartották teljesnek a szülésznő szolgálatait. Egy fél évszázaddal későbbi, dusnoki (Bács-Kiskun megye) konfliktust hoznék párhuzamként. Singer Anna izraelita szülésznő 1881-ben keltezett levelében azt panaszolta el a kalocsai Szentszéknak, hogy Horváth Ignác plébános nem kereszteli meg azokat a gyermekeket, kik az ő kezei között láttak napvilágot. Az eset kivizsgálása során kiderült, hogy Horváth Ignác „csak” a bábától tagadta meg a templomba lépés jogát, aki kétségbeesésében minden követ megmozgatott, hogy a katolikus anyák a tilalom miatt ne forduljanak el tőle.²²

Böhm Rozália elsőként a tekintetes vármegyei ítélőszék elé járult panaszával. 1841. augusztus 21-én, Szegváron került sor a vitás felek kihallgatására. Jancsovics József két héttel később levélben tájékoztatta püspökét az ügyvel kapcsolatos álláspontjáról.

A plébános ebben az írásában elismerte, hogy hivatalba lépése óta tiltotta a zsidó bábának a katolikus templomban való megjelenést. Érvelésének gerincét a keresztleetlen gyermekkel kapcsolatos hitelvek alkották.²³ Jancsovics úgy vélte: ha a keresztleetlenek templomba bocsátását illetően az egyház bármilyen engedményt tenne a jövőben, azt előbb a büntetlen gyermekekkel, mintsem a más vallású szülésznőkkel szemben gyakorolná. A plébános ugyanakkor nem mulasztotta el megemlíteni, hogy a városban szép számmal akadnak olyan, felesketett bábaasszonyok, akik hiánytalanul megfelelnek a katolikus asszonyok elvárásainak.²⁴

²¹ VPL APar. – Cs. 1842. július 19. Jancsovics József plébános levele a váci püspöknek.

²² Mivel Singer Anna a fizetését illetően nem tudott megegyezni a községgel, a plébános úgy döntött, hogy az ügy letisztázásáig nem engedi, hogy az izraelita bába a templomba lépjen. „Részemről mindaddig, míg vagy a megye, vagy a község által hivatalos községi bábának nem minősítetik, hogy a községgel kellemetlenségbe ne jöjjenek, nem engedem meg őt templomban ténykedni. Egyúttal kijelentvén előtte, hogy részemről abba nem avatkozom, ha egyesek netalán szülés alkalmával házaikhoz meghívják őt”. A kalocsai püspöki szék arra utasította a plébánost, hogy hallgassa ki a bábát a keresztelést illető alapvető tudnivalókról. Ezt a kötelmet a világi törvények is elvárják a plébánostól, legyen szó bármely vallású szülésznőről. Az utasítás pontosan úgy szólt: hogyha Singer Anna megfelel az elvárásoknak, Horváth Ignác nem akadályozhatja a szülésznőt hivatása gyakorlásában. Kalocsai Érseki Levéltár, Acta Parochialis – Dusnok, (Továbbiakban: KÉL APar. – D.) I. 2. b. 1881. A forrásért köszönettel tartozom Dr. Bárh Jánosnak.

²³ Aki „valamely napon 5½, vagy 7½ regveli órákor e népes városban a sekrestyében a Sz. Mise Áldozatokon megjelenik, Hídegben melegben, a Kisdéd gyermekek, kik Keresztény Szülektől származottak, siránkozásait fogja hallani, kiket még Kisdéd zsoldoskakat sem enged az A.S.Z. (Anyaszent)Egyház rendíthetetlen elveinél fogva Egyházaikba bebocsájtani, s csak ott kivülébb marasztaltatott, néhol a Templomok Bemeneteleinel tartoztat fel [...] míg magokat a Jézus Krisztusnak le nem kötelezték.” VPL APar. – Cs. 1841. szeptember 9. Jancsovics József plébános levele a váci püspökhöz. A keresztelésre hagyomány szerint csak a keresztiszülők és a bábaasszony kísérték el a gyermeket. A sekrestye előtt a keresztanya a gyermek nevében megvallotta a keresztiséget, majd a pap a stólat nyújtva bevezette őket a templomba. Ezen szentségi óvintézkedések az áteredő bűn dogmatikájából vezethetők le.

²⁴ „Miképpen bocsájtsam (a bábát) az Én Uram Istenemnek tisztaságos Lakjába, avagy avagy Szívelem az ő sz. Edényei körül forgolódni, még pedig minden törvényes bontani szokó szükség, és veszedelem és hejányosságon (hiányosságon) kívül e városban, a holl 11 Bába s közöttök kettő okleveses serinnyen (serényen), Lelkiismeretesen, előttem eddig minden

Böhm Rozália – miután felismerte, hogy érvei nem hatják meg a plébánost – felajánlotta, hogy amennyiben szükség mutatkozik rá, egy közelben tartózkodó katolikust fog felkérni a szükségkeresztelés elvégzésére. A plébános az elképzelés hallatán ingerülten csattant fel:

„De hogyan fogja ezeket megtehetni éjszakának idején, a gyermek rögtön haldoklásakor? Az anyai méhből, valami Tagon kimutatkozó Élet esettyén, mikor a szemérem miatt, még a nemben is válogatás teendő? [...] Nyíltan nékie megmondám: hogy az én K. (katolikus) Nembereim körül, Megegygyezésemmel nem szolgálhatik. A mit azonnal Ki is Hirdeték. Hozzá adván, hogy Én senki erszényével nem parancsolhatok – és ha a Méhe gyümölcének örök veszélyeztetésével nem gondol, Lelkipásztori óvásom ellen is, miattam használhattya.”²⁵

Jancsovcics tagadta, hogy vallási gyűlöletből idegenítette volna el a zsidó bábát a katolikus asszonyoktól: érveinek középpontjában az újszülöttek lelki üdve iránti aggodalom állt.

A plébános a püspöknek írt jelentés végén kifejtette, hogy minden ilyen és ehhez hasonló ügy a papi méltóságot veszélyezteti, így komolyan megfontolja a szülésznő elleni vádemelést: „Én jogosítva leendek, hogy ezen ármánykodó Júdea nemzetűt a Ts. Ns. Vármegye szoros kérdőre vonnya, hogy a Papi személyem illy veszedelmes üldözése idejében, az Egyháznak mázolt türelemtelenség mocskosságáért nékem illő elégtétel adódjék.”²⁶ A „veszedelmes üldözések idejére” tett utalás háttérében Jancsovcics jobbágyii megrázkódtatásainak árnya kísért. Jobbágyiban egy Kaszap nevű bocskoros nemes lázítása következtében a jobbágyok a fiatal Jancsovcics plébánost is ki akarták végezni a nemesekkel együtt. A katonaság azonban időben közbelépett, így a plébánost szerencsésen kiszabadították.²⁷ Az izraelita bába és a csongrádi plébános vitájának végkimenetelét illetően források már nem állnak rendelkezésünkre.

Megélhetési gondok vezették Szabó Mihályné Juhász Ágnes²⁸ és Takáts Andrásné Kiss Veronika városi okleveles szülésznőket egy, a Jancsovcics plébános egykori elvárásaival szögesen ellentétes panaszlevél megfogalmazására. A levél keletkezése idején, 1852-ben az egyházmegye főpásztora a frissen beiktatott Roskoványi Ágoston, a csongrádi plébános Virter Lajos volt.

A nevezett szülésznők panasza szerint az izraelita bába „Banó Mihály volt csongrádi Plebánus Úr gyengesége végett” katolikus asszonyok gyermekeit is megkereszteli, ha úgy hozza a szükség. Nem derül ki, hogy még mindig Böhm asszonyról van-e szó. Ugyanakkor bizonyos, hogy a fenti eset után egy évtizeddel az izraelita bába is végzett házi kereszteléseket Csongrádon. Minden bizonnyal megélhetési gondok vezették kenyértörésre, hisz a katolikus asszonyok így nagyobb eséllyel vették igénybe szolgálatait.

Erkölciség ellen való panasz nélkül a Tisztyeikben eljárnak?” VPL APar. – Cs. 1841. szeptember 9. Jancsovcics József plébános levele a váci püspökhöz.

²⁵ VPL APar. – Cs. 1841. szeptember 9. Jancsovcics József plébános levele a váci püspökhöz

²⁶ VPL APar. – Cs. 1841. szeptember 9. Jancsovcics József plébános levele a váci püspökhöz

²⁷ ЧОВОТ 1917.

²⁸ Képzettségét a megyei bábatanfolyamon szerezte.

Juhász Ágnes és Kiss Veronika határozott kérése volt, hogy Virter Lajos plébános tegye jóvá „gyöngye kezű” hivatali előde hibáját. Vagyis tiltsa el a házi kereszteléstől az izraelita bábát, és szólítsa fel a csongrádi asszonyokat, hogy kerüljék el a zsidó és a „lógós” bábákat.²⁹ A katolikus szülésznők elgondolása több lényeges ponton szinkronban áll a zsidó bába 1841-ben vázolt érveivel. Az eszmefuttatás egy egyszerű szillogizmuson alapul, mely a templomba lépés tilalmától kiindulva a más vallásúak által kiszolgáltatott szükségkereszttség érvényének megkérdőjelezésébe torkollik. Mint írják, a zsidó bába

„a házaknál is kereszteltette a kisdedeket, mi a Katholika hittal ellenkezik, s tiltakozik, sőt az ezelőtti Megyés Püspök által is megtiltva volt, hogy az izraelita hiten lévő bába a Katholika SztEgyházba nem kereszteltethetett (...) – hanem egyedül az ő tulajdon feleihez utasítva volt.”³⁰

A csongrádi szülésznők levele arról tanúskodik, hogy a katolikus egyház szükségkeresztelésre vonatkozó tétele, nevezetesen a szentség kiszolgáltatójának semleges mivolta könnyen félreértelmezhető kitétel. A városi szülésznők felterjesztésének következményeiről forrásaink hallgatnak.

A csongrádi zsidó bábák működéséről, számáról a későbbiekben töredékes adatokból értesülünk. Bizonyos, hogy a 20. század elejéig a hitközségnek mindig volt saját szülésznője. A századfordulóra már a magyarországi szülésznők negyede zsidó vallású,³¹ így a képzett bába igénye Csongrádon is könnyebben kielégíthető volt. 1904. július 10-én a Csongrádi Újság tudósított Rosenberg Jakabné Szilberer Mária csongrádi bábaasszonyt elhalálozásáról. A köztisztelőben álló „nénit” akit „Csongrád apraja-nagyja ismert”, a rövid megemlékezés szerint nagy részvét mellett kísérték örök nyugalomra.³²

A töredékben ránk maradt két esettanulmány kitűnően rámutat a szükségkeresztelés gyakorlatát övező anomáliákra. A szentség kiszolgáltatójának „semlegessége” az egyszerű gondolkodás számára nehezen értelmezhető dogmatikai tétel. Ha az izraelita bába ugyanúgy jogosult szükségkeresztelés végzésére, és a plébános is beengedi őt a katolikus templomba, akkor voltaképpen a keresztény szülésznővel egyenlő jogosítványokkal rendelkezik. A magzatok lelki üdve iránti aggodalom mellett azonban ne feledkezzünk meg a kenyérféltésből fakadó érdekekről sem.

²⁹ VPL APar. – Cs. 1852. május 7. Szabó Mihályné Juhász Ágnes és Takács Andrásné Kiss Veronika Csongrád városi szülésznők levele a váci püspökhöz.

³⁰ VPL APar. – Cs. 1852. május 7. Szabó Mihályné Juhász Ágnes és Takács Andrásné Kiss Veronika Csongrád városi szülésznők levele a váci püspökhöz.

³¹ DEÁKY 1996. 130.

³² Csongrádi Újság 1904. július 10. 3.

IRODALOM

- BARTA László
1980 Az 1828. évi országos összeírás Csongrádon. In: Bálint Gyula György (szerk.): *Mozaikok Csongrád Város történetéből*. Szegedi Nyomda, Szeged. 188–201.
- BÁLINT Sándor
1943 A parasztélet rendje. In: Barucz Lajos (szerk.) *A Magyar nép. A Művelődés Könyvtára* 9. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. kiadása, Budapest. 201–248. 210.
- BÁRTH Dániel
2005 *Esküvő, keresztelő, avatás. Egyház és népi kultúra a kora újkori Magyarországon*. MTA-ELTE Folklor Szövegelemzési Kutatócsoport, Agapé nyomda, Szeged.
- Chobot Ferenc
1917 *A váci egyházmegye történeti névtára II*. Dercsényi Dezső vállalata, Pestvidéki Nyomda, Vác.
- Deáky Zita
1996 *A bába a magyarországi népi társadalomban (18. század vége – 20. század közepe)*. Centrál Európa Alapítvány, Budapest.
- DEÁKY Zita–KRÁSZ Lilla
2005 *Minden dolgok kezdete. A születés kultúrtörténete Magyarországon (XVI–XX. század)* Századvég kiadó, Budapest.
- DUDÁS Lajos
1999 *A római katolikus egyház megerősödése Csongrádon a 18. században*. OCsA Kiadó, Csongrád.
- GÁT László
2006 *Csongrádi útikalauz*. Kálmán Imre Kiadó, Csongrád.
- MIHÁLYFI Ákos
1926 *Az emberek megszentelése (szentségek és szentelmények). Egyetemi előadások a lelképásztorkodástan köréből*. Stephaneum, Budapest.
- SZENTI Tibor
1998 A bábák Hódmezővásárhelyen. In: Novák László (szerk.) *Az Alföld társadalma*. Az Arany János Múzeum Közleményei VIII. Nagykovács. 533–602.
- Ujváry Péter
1929 *Magyar Zsidó Lexikon*. Pallas Nyomda, Budapest

Levéltári, Múzeumi Irattári, Plébániai források

Heves Megyei Levéltár (HML)

HML IV- 416. 228. Anyakönyv, Maklár

Kalocsai Érseki Levéltár (KÉL)

KÉL I. 2. b Acta Parochiarum - Dusnok, 1881.

- Plébániai Irattár, Nagybaldogasszony Plébániahivatal, Csongrád
Historia Domus, Csongrád I. kötet
Születési anyakönyv, Csongrád 1783.
Tari László Múzeum, Csongrád (TLM)
TLM NA Néprajzi Adattár, 67-2008. Füzesi Péter 1960.
Váci Püspöki és Káptalani Levéltár (VPL)
VPL Acta Parochiarum - Csongrád 1746-1950.

KÉZIRATOK

MAJZIK Zsanett

2009 A csongrádi zsidóság története 1949-ig. Kecskemét. Kézirat a szerző tulajdonában.

GYÖNGYÖSSY, ORSOLYA

ADDITIONAL DATA TO THE QUESTION OF ASSISTENCE OF JEWISH MIDWIVES BY THE CEREMONY OF BAPTISM

The Hungarian folk tradition ascribes special importance to midwives regarding the initial rites of child birth. Their assistance by the ceremony of baptism was necessary to fulfill their role as midwife in the Catholic mothers' point of view. In Csongrád (Hungary) at the beginning of the 19th century, the religion of the midwife was a pointless question. Catholic women accepted the ceremonial assistance of the Jewish and Catholic midwives as the same. In 1841, when the new Catholic priest, József Jancovics arrived to the town, he found this situation incomprehensible; so he banned to the Jewish midwife, Rozália Böhm, to enter the threshold of the Catholic church. Rozália Böhm tried to find her right on every way she could. First she turned with her complains to the Bishop of the Diocese of Vác, then to profane legislations. In my essay I intend to analyse the further meaning of ceremonial assistance of Jewish midwives in Csongrád at the beginning of the 19th century.